

Részletes jelentés

A „Késő középkori prédikációirodalmunk latin nyelvű forrásai” című projekt keretében Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát prédikációgyűjteményeinek szövegkiadásához kezdtünk hozzá. A munka előrehaladtával szükségessé vált, s az OTKA támogatásának köszönhetően lehetőség is adódott arra, hogy e vállalkozás előrehaladását saját honlapon jeleníthessük meg, <http://sermones.elte.hu> címen.

A kiadásra előkészítendő kötetek, szövegrészek sorrendjének meghatározásakor fő szempontot jelentett, hogy anyanyelvű kódexirodalmunkban mely szövegek fordításai, átdolgozásai szerepelnek. Elsősorban a Kathrauzi Névtelen munkáját tartottuk szem előtt, összegyűjtve elődeinknek a nyelvemlék latin forrásaira vonatkozó megállapításait (<http://sermones.elte.hu/erdy/katalogus.html>).

Ennek alapján esett választásunk először Temesvári Pelbárt *Pomerium de sanctis* című kötetére, melynek nagyobbik fele, a nyári rész archiválható állapotban fölkerült a Magyar Elektronikus Könyvtár honlapjára (<http://mek.niif.hu/03200/03283/>) is. E kötet megjelenéséig kialakultak a szövegközlés szabályai is, ezeket két nyelven közöltük (<http://mek.niif.hu/03200/03283/html/szabalyzat.html>; <http://mek.niif.hu/03200/03283/html/rules.html>). A téli rész beszédei honlapunkon már elérhetők (<http://sermones.elte.hu/doc/PH/>), a még folyamatban lévő lektorálási munka után – várhatóan 2007 nyarán – ez a rész is megjelenhet a Magyar Elektronikus Könyvtárban.

E munkánk eredményeit legutóbb az *International Sermon Studies Society* Magyarországon, Budapesten és Piliscsabán 2006 júliusában (többek között általunk) rendezett konferenciáján mutattuk be (<http://www.sermon-studies.de/documents/Program%20IMSSS%20Symposium%202006.pdf>). Előadásaink absztraktjai a konferencia résztvevői körében kiosztmány formájában voltak publikusak, ezért itt közlöm ezeket:

Bárczi Ildikó: Temesvári Pelbárt prédikációinak internetes szövegkiadása

A magyarországi ferences obszervancia Kapisztrán Szent János utáni generációjának a prédikációirodalom szempontjából kiemelkedő jelentőségű alakja Temesvári Pelbárt († 1504). Nyomatott sermo-gyűjteményeit Európa-szerte ismerték és használták, Magyarországon pedig az anyanyelvű prédikálás egyik alapforrása volt, miként ezt a halálát követő évtizedekből ránk maradt kéziratok tanúsítják. A nemzetközi kutatás életművét mindmáig folyamatosan számon tartja; az alaposabb megismerés bázisa azonban a szövegek új kiadása lehet.

A szövegkiadás koncepciójának kialakításakor elsősorban az életmű hatalmas terjedelmét kellett szem előtt tartani. A hagyományos, nyomatott könyv formájában megjelenő kritikai szövegkiadás létrehozása egyrészt reménytelen, másrészt meglehetősen értelmetlen célkitűzésnek tűnt, minthogy a citátumok legnagyobb részét nem a prédikációszerző gyűjtötte össze, hanem készen kapta segédkönyveiben. Elektronikus szövegkiadás elkészítése mellett döntöttünk tehát, amely lehetővé teszi egyrészt a folyamatos javítást és bővítést, másrészt a szövegben való keresést.

Pelbárt sermo-köteteinek felépítése minden tekintetben hagyományosnak tekinthető: a prédikálandó tanítás anyagát az egyházi év liturgiájának megfelelően rendezi sorba, általában négy sermót kínálva az egyes ünnepekre. Minden egyes sermo formális kiindulópontja a *thema*, azaz egy rövid (legtöbbször bibliai) idézet az ünnep liturgiájából. E gyűjtemények felhasználói számára azonban még egy további lehetőséget is kínálnak az

anyaggyűjtéshez a kötetek elején vagy végén mindig ott található *tabula alphabeticák*: ezek sermónként 5-10 kulcsszót tesznek kereshetővé a gyűjteményben.

A kor prédikációs segédkönyveit tanulmányozva be kellett látnunk, hogy a tárgyszómutatóknak (*tabula, registrum* etc.) igen fontos szerepe volt a kompilált sermogyjűjtemények felhasználási lehetőségeinek bővítésében – miként összeállításuk során is ilyen módon gyűjtött anyagot kéznél levő segédkönyveiből a kompilátor-szerző. Ezért úgy döntöttünk, hogy a modern elektronikus szövegkiadás eleve adott keresési lehetősége mellett (mely sok esetben meglehetősen parttalan, mivel túl sok találatot eredményez) komolyan vesszük, szövegkiadásunk működő részévé tesszük e kortársak által létrehozott keresési módszert.

Elektronikus szövegkiadásunkban a gyűjtemény tárgymutatóját nem statikus, hanem dinamikus formában készítjük el. Az adatbázisba való begépelés során az egész szövegkiadásban érvényesített szabályokhoz tartjuk magunkat; az eredeti *locus*-jelöléseket a kötet rövidítésével kiegészítjük, abból a célból, hogy egyesíteni lehessen a mutatókat, pl. hogy Pelbárt Pomerium-ciklusának közös tárgymutatót készíthessünk. A *locus*ok szerint való sorbatétel fő célja, hogy ellenőrizhessük a kortárs cédulázó munkáját, összevetve az egyes sermók szövegével. Mivel pedig úgy találtuk, hogy a mai olvasó több anyagot szeretne újra megtalálni tárgyszó alapján a sermók szövegében, újabb tárgyszó-kiemelésekkel bővítettük az eredeti *tabula alphabeticákat*.

Rajhona Flóra, Sápi Nóra: Hagiográfia, liturgia és tudomány Temesvári Pelbárt sermóiban

Pelbartus de Themeswar szermóinak tartalmi felépítésére jellemző, hogy vázát leggyakrabban a liturgia, a hagiográfia, illetve az egyes tudományterületekhez köthető ismeretek alkotják.

A hagiográfiai kutatás alapját az általunk választott beszédekben a praecursor kifejezés újraértelmezése, szent Ferenc testrészeinek felsorolása adja, valamint Árpádházi szent Kunigunda helye és szerepe a hagyományban, ill. Pelbárt prédikációiban. Tudománytörténeti szempontból a vizsgált beszédekben a septem artes liberales és az artes mechanicae tudásanyagának megjelenésére keresünk példát. Feltételezésünk szerint a késő középkori prédikációkban nagyobb szerepet kapnak a szigorú tanítást kiszínező, érdekesebbé tevő szövegrészek, melyeknek funkciója többek között lehet a tanítás, az elvont teológiai mondanivaló illusztrálása, érthetőbbé tétele.

(A négy poszter szerzői sorában kutatócsoportunk egy tagja, Kertész Balázs szerepelt; a poszterek leírása megjelenik a *Medieval Sermon Studies* című folyóirat következő számában.)

Temesvári Pelbárt beszédeinek szövegkiadása és a nemzetközi szakmai közvélemény figyelme arra indította az Országos Széchényi Könyvtár vezetését, hogy a *Pomerium de sanctis* 1502-es augsburgi kiadásáról digitális fényképet készíttessen; ezt rendelkezésünkre bocsátották, s így megjelenhetett honlapunkon (<http://sermones.elte.hu/pelbart/img/>).

Kutatásaink során meggyőződhattünk arról, hogy a korszakra jellemző szövegalkotási technika, a kompiláció, ill. a nyomtatott könyvek használata mindenek előtt a tematikus anyaggyűjtést tette lehetővé szerzőink számára. E folyamat bemutatása *Ars compilandi* [...] című monográfiám, melynek feldolgozott példaanyagát a kutatócsoport tagjaival együttműködve állítottam össze. A források összehasonlító vizsgálata során – az eredeti tervektől kissé eltérően – arra a következtetésre jutottunk, hogy a feldolgozás sorrendi prioritásait a források egyes részleteinek tematikus összefüggései alapján érdemes meghatározni, középtávú programunkban a

publicitásból adódó érdeklődést bizonyos szövegrészek iránt szem előtt kell tartani; így a teljes kötetek kiadásra való előkészítését időben némiképp hátráltatta ugyan az új szempontú szövegválasztás preferálása, ám a munkánk iránti szélesebb körű szakmai érdeklődés ennek nyomán alakult ki.

Az Érdy-kódex latin forrásainak kutatása során bebizonyosodott, hogy a Karthauzi Névtelen Temesvári Pelbárt kötetei mellett keze ügyében tartotta a csaknem kortárs olasz obszerváns ferences, Robertus Caracciolus *Sermones de laudibus sanctorum* című kötetét is, ebből fordított, amikor Sziénai Szent Katalin, Páduai Szent Antal és Assisi Szent Ferenc ünnepére állított össze prédikációkat (<http://sermones.elte.hu/doc/BC/RC/>). E nyelvemlékünk forrásainak számbavétele elkerülhetetlenné tette, hogy a közelebbi vizsgálat lehetővé tétele érdekében beírjuk Laskai Osvát szóba jöhető sermóit is (Alexandriai Szent Katalin, Szent István király, Assisi Szent Ferenc, Szent Imre, Szent Erzsébet ünnepére írott beszédek, <http://sermones.elte.hu/doc/LO/BS/OS/>). A Mária-ünnepekre írott sermók forrása legtöbbször Temesvári Pelbárt *Stellariuma* (ő maga is e munkájához utasítja a *Pomerium* használatát a megfelelő liturgikus helyeken), ezért megkezdődött e mű szövegkiadása is (<http://sermones.elte.hu/doc/ST/>).

Többek között az iszlám 14-16. századi nyugat-európai fogadtatása iránt az utóbbi években tapasztalható fokozott érdeklődés indított arra, hogy kiadjuk Laskai Osvát öt ilyen tárgyú sermóját (OS 041.[<http://sermones.elte.hu/doc/LO/BS/OS/041.PhilIac.doc>], OQ 005.[<http://sermones.elte.hu/doc/LO/BS/OQ/005.PrimPraecept.5.doc>], OG 031-033., <http://sermones.elte.hu/doc/LO/GF/031.doc>, <http://sermones.elte.hu/doc/LO/GF/032.doc>, <http://sermones.elte.hu/doc/LO/GF/033.doc>), az *Irodalomtörténet* című folyóiratban megjelenő, „Machomet álmai” című tanulmányom mellékleteként. A Bene Sándor és munkacsoportja által készített, a politikai gondolkodás prédikációs forrásait kötetbe gyűjtő vállalkozás kedvéért készült el Laskai Osvát második Szent Bertalan napi sermójának (OS 079) közlése (<http://sermones.elte.hu/doc/LO/BS/OS/079.Barthol2.doc>), magyar fordítással együtt (http://sermones.elte.hu/?az=220szkm_lo_os_079).

Eredetileg a Bollók János emlékére rendezett konferencia alkalmából dolgoztam fel a 'tempus perditum' Pelbártnál is gazdagon szereplő, és izgalmas diakronitású témát; a konferenciakötetben megjelent dolgozatom lényege része lett az *Ars compilandi* [...] című könyvnek, a Pelbárt-beszéd (TA 074) pedig bekerült szövegkiadási programunkba.

Legutóbb a Soccusként is emlegetett Conradus de Brundelsheim (CIH 1065) Szent Tamás apostol ünnepére írott beszédéről vált igen valószínűvé, hogy a Karthauzi Névtelen forrása lehetett (<http://sermones.elte.hu/doc/BC/CB/007.ThomasApost3.doc>).

Kutatócsoportunk legfrissebb eredményeiről az évente megrendezett Ifjúsági konferenciáinkon számolunk be; a dolgozatok honlapunkon (Plaustrum I-IV., http://sermones.elte.hu/?az=310tan_plaus_000, http://sermones.elte.hu/?az=320tan_plaus_000, http://sermones.elte.hu/?az=330tan_plaus_000, http://sermones.elte.hu/?az=340tan_plaus_000) olvashatók, angol nyelvű összefoglalókkal.

2006-ban a kutatócsoport három középtávú elhatározást fogalmazott meg, a fent vázolt eredmények nyomán:

- 1.) a latin források kutatását szorosan össze kell kapcsolni az anyanyelvű sermók vizsgálatával, intézményes keretek között, az időhatár pedig kiterjesztendő legalább addig, ameddig a magyar irodalom hagyományosan elfogadott, kanonizált, klasszikus korpuszába tartozik a prédikáció műfaja;

2.) kutatócsoportunk és a hozzá szorosan kapcsolódó egyetemi képzés részét képező műhelyek munkájának eredményeit tükröző konferenciák és publikációk lektoráltan jelenhessenek meg, s a szakmai közvélemény recenziók formájában is tájékozódhasson ezekről;

3.) alapkoncepciónk akkor számíthat igazán nemzetközi érdeklődésre, ha a szaktudományunk képviselői által ismert Temesvári Pelbárt szövegeinek közlésén túl, ill. ezzel párhuzamosan a korszak meghatározó jelentőségű szövegalkotási metodikáját föltárjuk, s e célból – Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát hivatkozásai és nem hivatkozott forrásai alapján – oly módon vesszük számba a rendelkezésre álló forrásokat, ahogyan létrejöttek, és ahogyan továbbörökítődték. Ennek érdekében első lépésként hozzákezdünk „Tabula tabularum” munkacímű programhoz, melynek keretében adatbázist hozunk létre a magyarországi prédikátorok által használt nyomtatott segédkönyvek *tabula alphabeticáiból*.

Budapest, 2007. február 25.

Bárczi Ildikó